

2008

APUNTS D' IMMIGRACIÓ

IDENTITAT, DIVERSITAT I CONVIVÈNCIA

Fundació
Rafael Campalans

CONTINGUTS

Després de gairebé dos anys, la Fundació Rafael Campalans consolida la publicació electrònica *Apunts d'Immigració* esdevenint d'aquesta manera un espai de referència en la cerca de noves publicacions d'especial interès pels experts i les persones interessades en l'àmbit de la immigració.

La publicació que teniu a les mans és una selecció d'articles i ressenyes de llibres que han aparegut en els diferents números de l'*Apunts d'Immigració* entre desembre de 2007 i octubre de 2008.

Director de la publicació:

Daniel de Torres, *comissionat de l'alcaldia per a la immigració i el diàleg intercultural, Ajuntament de Barcelona*

Coordinador:

Jordi Albareda, *analista de la Fundació Rafael Campalans.*

Fundació
Rafael Campalans

APUNTS D' IMMIGRACIÓ 2

2008

IDENTITAT, DIVERSITAT I CONVIVÈNCIA

ARTICLES

SOBRE LA DIVERSITAT

Daniel de Torres

UNA NOVA ETAPA EN LES POLÍTIQUES D'ACOMODACIÓ DEL QUEBEC

Daniel de Torres

EL CODESENVOLUPAMENT A DEBAT

Jordi Albareda

LA CONSTRUCCIÓ DE LA POLÍTICA EUROPEA D'IMMIGRACIÓ

Jordi Albareda

RESSENYES

L'EMPRESARIAT IMMIGRANT A ESPANYA

Carlota Solé, Sònia Parella i
Leonardo Cavalcanti

MIGRATION AND CULTURAL INCLUSION IN THE EUROPEAN CITY

William J.V. Neil i Hanns-Uve Schwedler

A LES PORTES DEL CEL

George J. Borjas

AL ISLAM, UNA OPORTUNIDAD PARA EUROPA

Rocío Lardinois de la Torre

Daniel de Torres

SOBRE LA DIVERSITAT

05

L'augment de la diversitat (cultural, religiosa, identitària, lingüística, de valors etc.) és sens dubte una de les principals característiques d'aquesta nova etapa que ens ha tocat viure.

Com ja hem apuntat en anteriors *Apunts d'Immigració* per elaborar des de l'esquerra un discurs coherent i sòlid sobre el fet migratori i el repte que suposa l'augment de la diversitat, és molt important que analitzem en profunditat aquesta nova realitat des de totes les seves vessants.

Només des d'un bon coneixement de la realitat podrem definir objectius coherents i elaborar polítiques públiques eficaces per assolir aquests objectius. Aquesta premissa aparentment tant òbvia, no ho és tant quan l'objecte d'estudi és un fenomen tant complex que incideix en un elevat nombre de dimensions de la nostra realitat social.

Considerem aquest augment de la diversitat com una oportunitat que cal aprofitar al màxim ja que són diversos els aspectes positius que comporta. Però som molt conscients de la major complexitat social i dels diversos reptes que també es deriven d'aquest augment de la diversitat. Sempre repetim que en funció de com interpretem aquesta realitat i de com l'abordem dependrà que prevalguin les oportunitats o les complexitats. En aquest sentit, hem de ser capaços en primer lloc, d'identificar i analitzar la naturalesa d'aquests reptes i oportunitats i, després, concretar les prioritats i definir una actuació política valenta i ambiciosa. Una actuació que ha d'estar absolutament vinculada al model de societat que volem, ja que cada vegada les polítiques de gestió de la diversitat tenen i tindran un major pes en el discurs polític global.

També hem dit en ocasions anteriors que per conèixer en profunditat el que està passant cal abordar l'anàlisi de la realitat sense apriorismes ni actituds "políticament correctes".

Un dels objectius de la tasca de la fundació Rafael Campalans, és el de tenir la vista posada sobre el que estan fent o dient altres països que porten més anys d'experiència en això de la gestió de la diversitat. Hem vist com alguns models que fins fa poc eren defensats amb orgull ara estan essent qüestionats i es van ajustant o retocant per donar millors respostes als reptes d'avui.

A nosaltres ens interessa molt conèixer què és el que estan debatent aquests països i per això considero molt interessant l'article que Anthony Giddens va publicar el 30 d'octubre de 2007 sota el títol "Debating Diversity", en el que es fa ressò de les opinions de dos autors que han aportat diversos arguments sobre els aspectes negatius que suposadament es deriven de l'augment de la diversitat. Tenint en compte qui és l'autor, ens dóna una bona idea de per on va el debat avui en dia a Gran Bretanya sobre la gestió de la diversitat.

Giddens fa referència en primer lloc a l'article que David Goodhart, editor de la revista *Prospect*, va publicar a la seva revista fa tres anys i que va provocar una forta polèmica al seu país en posar en qüestió alguns dels pilars de les polítiques multiculturalistes aplicades des de fa anys al Regne Unit.

En aquell article Goodhart defensava, entre d'altres idees, que l'augment de la diversitat podia constituir una amenaça per al manteniment de l'estat del benestar europeu. Els seus arguments es centraven en la tesi de que les persones desenvolupem una major empatia amb aquelles que són més "semblants" a nosaltres, mentre que com més diferents siguem, menys vincles emocionals i de grup establim. La manca de sentit de pertinença compartit com a

conseqüència de la major diversitat, provocaria un inevitable afebliment de les polítiques basades en el principi de solidaritat, pilar de les polítiques de benestar. Per reforçar els seus arguments Goodhart feia una comparativa amb els Estats Units on la majoria de blancs no hispànics representen un 70% de la població, mentre que només representen el 40% dels que es troben en situació de pobresa. Això implicaria que molts nord-americans no considerin als pobres del seu país com a membres del seu mateix "grup" i per tant sigui més difícil que es mostrin disposats a ser solidaris a través del pagament d'impostos destinats a finançar polítiques redistributives i socials per millorar la situació dels més desfavorits. Per aquest motiu l'Estat del benestar estaria menys desenvolupat als Estats Units, on la diversitat cultural es troba en l'origen mateix del país, que als més homogenis països europeus. Però segons Goodhart la creixent diversitat socio-cultural per l'augment dels fluxes migratoris estaria debilitant els vincles comunitaris o de pertinença dels països europeus, i aquest augment de la diversitat no seria compatible a la llarga amb el manteniment de l'Estat del benestar europeu.

No cal dir que l'article de Goodhart va causar una gran polèmica i va ser durament criticat per uns però també defensat per altres. En qualsevol cas va provocar un encès debat sobre les bases del model multiculturalista i sobre la dimensió més identitària del debat sobre la diversitat. ÊQuè significa ser britànic a l'actualitat? cal reforçar els vincles de pertinença en una societat que ha fet de les diferències un dels seus elements distintius?

El segon autor que comenta Giddens en el seu article és el professor de Harvard Robert Putnam, especialista en l'estudi

del capital social i que recentment ha publicat un estudi molt detallat sobre la diversitat ètnica als Estats Units i algunes de les seves conseqüències en l'àmbit local. En aquest estudi Putnam argumenta que existeix una relació directa i positiva entre el grau d'homogeneïtat dels barris i el nivell de confiança i complicitat entre els veïns, la qual cosa es tradueix en majors nivells de capital social. Per capital social s'entén la xarxa informal de persones (amics, familiars, coneguts etc.) a qui podem recórrer en cas de necessitat en el nostre dia a dia.

Segons Putnam el seu estudi mostra que en aquells barris en que les persones són més “semblants” entre elles el grau de complicitat i de confiança entre els veïns és superior (això es demostra amb diverses variables, entre d'altres el major grau d'implicació dels veïns en activitats per la comunitat o en tasques de voluntariat etc.)

Per la seva part, Giddens considera que afirmar que les persones es troben més a gust o se senten més properes amb aquelles aparentment més similars a un mateix no és molt sorprenent. Però en canvi, sembla ser que Putnam apunta quelcom més novedós i sorprenent quan afirma que en les comunitats que són més diverses, les persones tenen un nivell de confiança menor respecte aquelles que són més diferents, però també respecte les que són més semblants. Per tant, segons les conclusions de Putnam, la diversitat implicaria una disminució dels nivells de confiança i de capital social en general: *les persones que viuen en zones més heterogènies tenen uns nivells de participació electoral clarament inferiors, estan menys involucrades en grups de la comunitat i estan menys contents amb les seves vides que aquells que viuen en àrees més uniformes.*

La primera reacció davant l'afirmació de Putnam és la d'argumentar que segurament són moltes les variables que influeixen a l'hora d'establir els nivells de confiança entre els ciutadans d'un entorn determinat. Giddens apunta als nivells de pobresa, als índexs de criminalitat, etc. Però evidentment Putnam ja té en compte aquest raonament i després d'analitzar tota la informació empírica obtinguda de diversos barris(entre els que també s'inclouen entorns benestants i amb una alta diversitat) segueix afirmant que és precisament la diversitat en si mateixa la que explica en part la reducció de la confiança i del capital social dels ciutadans.

Tot i que d'entrada els resultats del seu estudi podrien derivar en un cert pessimisme, Putnam considera que cal ser optimistes ja que aquests efectes negatius es poden superar a través de la combinació entre el que anomena *un canvi social positiu i una bona política pública*. Per defensar el seu optimisme Putnam posa l'exemple de l'exèrcit nordamericà. Durant molts anys l'exèrcit estava internament molt dividit en funció de la variable ètnica i, en canvi, a l'actualitat s'ha convertit en una institució en què el color de la pell és una variable del tot irrellevant. Els soldats nordamericans tenen moltes més relacions d'amistat interculturals que la mitjana del país, de manera que s'ha aconseguit trascendir la diversitat ètnica i reforçar els vincles de pertinença. Segons Putnam el que cal fer és treballar per facilitar les relacions interculturals ja que és la manera de garantir i facilitar els nivells de confiança i de capital social en un context de creixent diversitat cultural.

Giddens apunta elements d'escepticisme que el porten a dubtar d'algunes de les tesis defensades per aquests dos

autors, però aquesta rèplica argumental està poc desenvolupada i no és l'objectiu del seu article. El que penso que realment fa interessant el seu article són dos reflexions que apunta:

La primera té a veure amb les conclusions de l'estudi de Putnam i sobre com afectarien aquestes als objectius de la política social del seu país: *"l'objectiu de la política social fins a l'actualitat s'ha centrat gairebé sempre en reduir la segregació entre els diferents grups ètnics, concentrant-se bàsicament en les minories. En canvi, la investigació de Putnam implicaria que és més important el fet d'aconseguir que tots els diferents grups s'identifiquin amb la comunitat. Reforçar la identitat de la comunitat significa intentar fomentar un sentit global d'orgull i de pertinença (amb una institució o amb un barri)"*

Aquesta reflexió al voltant de la importància de prioritzar un sentit de pertinença (més cívic que no ètnic) no deixa de ser un reconeixement de que fins ara segurament s'havien centrat excessivament en les diferències i que ara cal centrar-se més en el que uneix als ciutadans, independentment dels seus orígens.

Però l'altre aspecte que és destacable de l'article és l'actitud de Giddens davant dels arguments dels dos autors i que resumeix en el paràgraf final, quan afirma que la correcció política no ha de tenir cabuda en la futura investigació i anàlisi sobre aquests temes. Si es demostrés que *la diversitat en si mateixa compromet la solidaritat, és un fet que s'hauria d'explicar i no rebutjar per raons ideològiques*. Segons ell, això implicaria que els ideals "multicultural" serien més complicats d'assolir però tal i com Putnam afirma, no seria

una raó per abandonar-los.

En qualsevol cas, aquesta disposició a acceptar arguments que poden ser incòmodes des del punt de vista ideològic però que tenen una base sòlida, és molt necessària i no l'hem d'abandonar mai. Insisteixo que Giddens no accepta els arguments de Putnam sinó que ve a dir que ja hi aprofundirà més endavant, però que en qualsevol cas no serà la ideologia el que el farà tergiversar les seves conclusions. I és que la ideologia no ha d'entrar en el moment de l'anàlisi de la realitat sinó en el de definir els objectius i les prioritats de l'actuació política. El fet de reconèixer les complexitats que es deriven de l'augment de la diversitat no significa que no sigui necessari elaborar un discurs realista però en positiu sobre aquesta nova realitat. Només des del coneixement rigorós podrem impulsar polítiques que aprofitin al màxim les avantatges i minimitzin les complexitats.

Finalment, el contingut de l'article visualitza d'alguna manera per on van les correccions o ajustos que es poden anar introduint al model multiculturalista britànic. En aquest sentit, aquestes reflexions reforcen la nostra aposta per un model que reconegui i respecti les diferències però que al mateix temps sigui capaç de transcendir-les posant l'accent en allò que ens uneix més que en allò que ens separa; un model que fomenti les relacions interculturals en el marc d'un projecte col·lectiu de futur en què hi capiguem tots; un model que sigui capaç a partir de la defensa d'un conjunt d'elements, valors i objectius compartits, d'estimular i mantenir viu uns vincles de solidaritat i pertinença necessaris per continuar impulsant polítiques de benestar que garanteixin la cohesió social i permetin continuar avançant cap a una igualtat real d'oportunitats per tots els ciutadans.

Daniel de Torres

BUILDING THE FUTURE: A TIME FOR RECONCILIATION

UNA NOVA ETAPA EN LES POLÍTIQUES D'ACOMODACIÓ DEL QUEBEC

09

El Primer Ministre del Quebec, Jean Charest, va impulsar a principis del 2007 la creació d'una comissió consultiva per analitzar en profunditat el model d'acomodació de la diversitat del Quebec (Consultation Commission on Accommodation Practices Related to Cultural Differences). El motiu de la creació d'aquesta comissió responia a la creixent percepció entre els ciutadans de que el model d'integració no acabava de funcionar i que alguns dels valors i fonaments bàsics de l'ordre social es trobaven d'alguna manera amenaçats.

Per fer front a aquest augment del malestar i desconfiança envers les polítiques de gestió de la diversitat es va considerar necessari fer un esforç per redefinir i explicar millor els principis que guiaven les polítiques d'acomodació del Quebec. La idea subjacent era que durant molt de temps s'havien destinat moltes energies en identificar, reconèixer i posar en valor la diversitat i que a l'actualitat calia posar més l'accent en identificar i reforçar els aspectes comuns i d'unió entre tots els ciutadans. El títol de l'informe final de la comissió: "A time for Reconciliation" expressa amb claredat aquesta idea, després d'un any en que el debat i les notícies sobre els aspectes conflictius del procés d'integració havien augmentat considerablement respecte anys anteriors.

La direcció de la Comissió es va encarregar a dos grans experts com són Charles Taylor i Gérard Bouchard i el treball va consistir en un intens procés de recerca i consulta en què hi van participar un gran nombre d'actors de la societat civil: experts, institucions, representants d'entitats i associacions i centenars de ciutadans a través de grups de treball, fòrums, debats i entrevistes.

L'informe final que va elaborar la Comissió després de mesos de treball comença afirmant que al Quebec no s'ha produït una crisi dels fonaments del model d'acomodació sinó que sobretot el que s'identifica és una crisi de "percepcions". Sense negar l'existència d'alguns conflictes ocasionals, de dubtes i certs malestars, en cap cas es podia concloure que la situació fos crítica. Analitzant el període recent de major tensió o malestar social (entre març de 2006 i juny de 2007) i identificant els casos i notícies que més van aflorar a l'opinió pública reforçant una visió negativa del procés d'acomodació, es va concloure que una gran part d'aquestes alarmes es basaven en interpretacions tergiversades de la realitat. Per aquest motiu l'informe de la Comissió posa l'accent en la crisi de percepcions, tot i que reconeix que el malestar anava més enllà de la distorsió d'uns casos puntuals i el debat que es va obrir sobre el model d'integració va estimular un intens procés d'autoanàlisi de la societat com feia molts anys que no s'havia produït.

Les polítiques d'integració del Quebec

L'informe de la Comissió fa una primera anàlisi dels principis del model d'integració del Quebec que es van definir al 1990 amb l'adopció del "Policy Statement on Immigration and Integration" que establia les bases d'un "contracte moral" en que es concretaven, a partir del principi de reciprocitat, els compromisos de la societat d'acollida i dels nouvinguts. En aquest document s'afirma que el Quebec és:

- Una societat en que el francès és la llengua comuna de la vida pública
- Una societat democràtica que encoratja tothom a participar i a contribuir-hi
- Una societat plural i oberta a les contribucions de fora,

dins les limitacions que imposa el respecte als valors democràtics i la necessitat de l'intercanvi inter-comunitari

Es parteix del principi que els immigrants tenen un paper essencial en el desenvolupament del Quebec i se'ls encoratja a aprendre francès i a contribuir a la vitalitat cultural, econòmica i política i, a canvi, el govern es compromet a facilitar la seva integració.

Malgrat que des de 1990 s'han succeït diversos governs al Quebec, el treball de la comissió va concloure que els principis fonamentals d'aquest pacte cívic no s'havien alterat des de llavors. Una característica del model d'acomodació "raonable" són el que anomenen les mesures "d'harmonització", una manera d'abordar situacions en que es produeixen conflictes d'interessos i que l'informe de la comissió comprova que cada vegada és més utilitzada en el dia a dia de moltes institucions públiques com els centres sanitaris, les escoles o les universitats. En aquest sentit, es va posar de manifest que una nova visió s'anava obrint pas més enllà del tradicional concepte d'equitat basat en el principi d'igualtat de tothom davant la llei, ja que es considera que una aplicació molt estricta i rigorosa d'aquest principi no sempre és sinònim de més equitat. En el context d'una realitat sociocultural molt diversa, es considera necessari adoptar una visió més flexible per trobar solucions que s'adaptin a una realitat molt complexa.

Els autors de l'informe argumenten que per tal de fer front a les demandes d'alguns col·lectius o a les disparitats lògiques d'interessos que sovint apareixen en el dia a dia de la convivència en la diversitat, es pot optar per abordar-les de manera majoritària a partir de la "via legal" o mitjançant el que anomenen com a "via ciutadana". Els autors es mostren

clarament partidaris d'aquesta segona via ja que en la primera s'han d'establir criteris molt estàtics i finalment són els tribunals qui determinen uns guanyadors i uns perdedors. En canvi la "via ciutadana" és molt menys formal i es basa en la negociació i en la recerca del compromís arribant a un acord que satisfaci al màxim les dues parts. És evident que en alguns casos la via legal és inevitable però es considera que aquesta s'ha d'evitar al màxim tenint en compte els efectes positius de la via ciutadana:

- És positiu pels ciutadans aprendre a gestionar les seves diferències i desacords
- Aquesta via evita la congestió dels tribunals
- Els valors que sustenten la "via ciutadana" (intercanvi, negociació, reciprocitat etc.) són els mateixos que es troben en la base de l'interculturalisme, pilar de les polítiques d'integració del Quebec.

L'informe de la Comissió destaca que en la majoria de situacions en que es produeixen conflictes d'interessos s'utilitza la "via ciutadana" i que per tant en molt poques ocasions arriben als tribunals.

Però com hem apuntat anteriorment, les conclusions de l'informe també posen l'accent en la necessitat d'aclarir i difondre millor els principis de les polítiques de gestió de la diversitat i en adaptar-los als objectius i pràctiques de totes les institucions de manera que siguin assumits pel conjunt de la societat. Una de les principals conclusions és que el concepte de "interculturalisme" s'havia analitzat i debatut molt des de l'àmbit acadèmic, però en canvi no s'havia definit mai de manera oficial per part del govern del Quebec com a política d'integració.

Per aquest motiu una de les principals aportacions de la tasca de la comissió és la de definir i concretar quins són els principis d'aquest interculturalisme que han de guiar les polítiques d'acomodació de les diversitats culturals. Es parteix de la premissa que tota comunitat té l'objectiu de preservar un cert nivell de cohesió social a través de la qual pot adoptar orientacions comunes, assegurar la participació dels ciutadans en el debat públic, crear un sentiment de solidaritat necessari per una societat igualitària i enriquir-se de la diversitat ètnico-cultural. Per una nació petita com el Quebec, preocupada de manera permanent pel seu futur com a minoria cultural, la integració representa també una condició fonamental pel seu desenvolupament i "potser també per la seva supervivència".

En aquest context, l'interculturalisme pretén reconciliar la diversitat ètnico-cultural amb la continuïtat i preservació d'un lligam social. L'informe estableix els onze principis que defineixen aquest interculturalisme:

1. Quebec com a nació, i reconeguda com a tal per tots els partits polítics i el govern federal, és el marc "operatiu" per l'interculturalisme
2. A partir del principi de reciprocitat, l'interculturalisme posa l'èmfasi de manera molt intensa en la necessitat de la interacció, amb l'objectiu de combatre els estereotips i evitant la por a l'Altre, aprofitant l'enriquiment que es deriva de la diversitat i beneficiant-se de la cohesió social
3. Els membres de la majoria ètnico-cultural (els ciutadans d'origen francocanadenc) així com els membres de les minories ètniques, accepten que la seva cultura es veurà modificada tard o d'hora com a resultat de la interacció

4. Les diferències culturals i en particular les religioses, no s'han de relegar a l'àmbit privat. Es considera més saludable visualitzar les diferències i conèixer així millor les de l'Altre, que no pas marginar-les o negar-les

5. Es reconeix el principi de la multiplicitat d'identitats, així com el dret de mantenir l'afiliació al grup ètnic de cadascú

6. Per aquells ciutadans que així ho desitgen, és important mantenir les seves afiliacions, ja que sovint els grups ètnics d'origen actuen com a mediadors entre els seus membres i el conjunt de la societat

7. S'encoratja el multilingüisme al mateix temps que es considera el francès com a llengua comuna

8. Per tal de facilitar la integració dels immigrants i dels seus fills, és oportú proporcionar-los els mitjans necessaris per preservar la seva llengua materna. Això ajuda a mitigar el "shock" de la immigració i també implica preservar l'enriquiment que es deriva de la diversitat cultural

9. La interacció constant entre ciutadans de diferents orígens porta al desenvolupament d'una nova identitat i d'una nova cultura. Això és el que ha estat passant al Quebec en les dècades recents sense alterar la posició cultural del grup majoritari ni menystenir la cultura dels grups minoritaris

10. Els diferents grups presents al Quebec es defineixen a ells mateixos a partir de la identificació amb uns valors comuns, sovint universals, que procedeixen més de la seva història que no de la variable ètnica. Quebec forma part, així, d'una tendència internacional en que les

societats aposten per integrar la diversitat a partir de valors compartits

11. Les dimensions cíviques i legals (i en particular, el que fa referència a la no discriminació) s'han de considerar fonamentals per l'interculturalisme

Finalment, cal dir que l'informe de la comissió aborda molts altres temes com ara el debat sobre el secularisme, que es defineix com la necessitat de trobar un equilibri entre els quatre principis bàsics que el sustenta:

- La igualtat moral de les persones
- La llibertat de consciència i religió
- La separació entre l'estat i l'església
- La neutralitat de l'estat amb el respecte a les religions i les profundes conviccions seculars

En aquest sentit, les polítiques del Quebec defensen el que anomenen un "secularisme obert", que es distancia de la visió més restrictiva de la tradició republicana francesa. A diferència de França, el fet de vestir el vel a les aules no es considera contrari al principi de neutralitat de l'estat i la seva prohibició porta a l'exclusió de certes formes d'expressió de la religiositat a l'esfera pública. El principi de l'interculturalisme de Quebec és contrari a relegar i amagar les identitats, ja que es valora com a molt positiu el coneixement de l'Altre i el procés d'aprenentatge a través de l'intercanvi i la interacció. Evidentment, els límits no són mai clars i evidents i per aquest motiu és necessari recórrer a les mesures d'harmonització que a través del diàleg i el consens permetin obtenir les solucions el màxim de raonables per tothom.

L'informe conté molta més informació i un seguit de recomanacions que des de la nostra perspectiva ens ofereixen una visió molt interessant del debat i de les polítiques que es duen a terme al Quebec i que sens dubte ens aporta elements d'anàlisi pel debat sobre el nostre model d'integració. Però cal recordar que en aquests temes les comparatives entre territoris i models són molt arriscades. Les circumstàncies històriques, culturals, polítiques, religioses etc. de cada país són molt diverses i determinen molt les polítiques d'integració que finalment es van definint. L'origen de la diversitat cultural al Canadà així com les característiques dels seus fluxos migratoris i del seu sistema legal són molt diferents als nostres, però això tampoc implica que no podem obtenir algunes idees interessants del procés de redefinició del seu model d'acomodació. El fet que s'aposti de manera contundent per l'interculturalisme com a política fonamental d'acomodació de la diversitat evidencia una voluntat de posar més èmfasi en les polítiques que fomenten la interacció i els vincles d'unió entre els ciutadans. Finalment, la rellevància de l'encàrrec del govern i els recursos destinats a la tasca de la comissió demostren que el repte de l'acomodació de la diversitat és una prioritat fonamental del govern i també evidencia la seva aposta per abordar-ho a partir del debat obert i del màxim consens social. Més enllà del contingut concret de l'informe, aquesta actitud ja ens apunta un interessant camí a seguir.

Jordi Albareda

EL CODESENVOLUPAMENT A DEBAT

15

L'origen del codesenvolupament

Quan el 1997 Sami Naïr va presentar “Informe de balanç i orientació sobre la política de codesenvolupament vinculada als fluxos migratoris” pel govern francès el concepte de codesenvolupament ja era utilitzat, però el va redefinir com “una proposta per integrar immigració i desenvolupament de tal manera que ambdós països, el d'origen i el d'acollida, puguin beneficiar-se dels fluxos migratoris. Una forma de relació consensuada entre dos països de manera que l'aportació dels immigrants al país de recepció no es tradueixi en una pèrdua pel país d'origen”.

Per Sami Naïr França ja no es podia permetre acollir massivament nous fluxos migratoris i tenia d'actuar sobre les causes de les migracions. De fet fins a mitjans dels 70 França necessitava treballadors estrangers per mantenir el seu ritme de desenvolupament: el sistema econòmic estava en expansió, l'expansió assegurava el creixement i el creixement afavoria la integració dels recent arribats. En el moment de l'informe i actualment, la situació de l'economia està canviant, la capacitat del mercat de treball es redueix, el creixement econòmic està limitat i els fluxos migratoris es transformen tant en la seva composició sociològica com en el seu origen geogràfic. Aquesta situació porta a la paradoxa d'una reducció dràstica de les capacitats nacionals d'acollida, davant una extraordinària diversificació dels moviments migratoris.

En aquest context Sami Naïr va presentar un aprofundiment del codesenvolupament partint de la necessitat d'un reconeixement progressiu que la immigració constitueix una contribució real pel que fa a les necessitats dels països receptors i no ha de ser un “lucre cessant” pels països d'origen. Aleshores, la política migratòria implica unes relacions responsables amb aquests països traduïdes en una implicació més enllà de la cooperació internacional, en una varietat de polítiques sectorials de codesenvolupament.

La política de codesenvolupament proposada no té per objectiu afavorir el retorn dels immigrants al seu país d'origen si no ho desitgen, tot el contrari, la seva presència legal és precisament la condició de l'ajuda eficaç als països d'origen. Sobretot busca reforçar la integració afavorint al mateix temps la solidaritat activa amb els països d'origen, creant les condicions socials necessàries per ajudar als immigrants potencials a quedar-se en els seus països. Sami Naïr admet que si s'ha tornat cada cop més difícil actuar sobre les causes immediates que provoquen els fluxos migratoris utilitzant els instruments macroeconòmics en les relacions entre països pobres i països rics, queda la possibilitat d'actuar sobre les causes mitjançant la multiplicació dels instruments microeconòmics.

Aplicar adequadament la política de codesenvolupament representa que aquesta política d'inscriure i fomentar en la trama de cooperació Estat-Estat amb l'articulació de la participació activa dels diferents nivells administratius territorials, institucionals, associatius i econòmics (ONG's, empreses, organitzacions professions, universitats, ...) i aprofundir en el interès de la solidaritat obligatòria, mitjançant la superació de la cooperació per a la instauració d'objectius comuns i fer de la immigració un vector de desenvolupament. Tot això amb l'establiment de convenis de desenvolupament entre el entre els actors implicats en els països d'origen i recepció i compromisos bilaterals que impliquin a tots els actors, buscant: controlar els fluxos per a la integració i regular les migracions potencials. Ha d'esdevenir: una política concertada i que organitzi de manera permanent i institucional les relacions entre els diferents actors, una política entesa per l'opinió pública i una política controlada que ha d'adaptar les accions a les

necessitats dels països socis, avaluar les evolucions dels fenòmens socials, apreciar l'informe cost-eficàcia de les intervencions i avaluar els seus resultats.

La pràctica del codesenvolupament

La proposta de codesenvolupament de Sami Naïr i l'experiència francesa van suscitar un progressiu interès per la proposta que durant els darrers onze anys ha generat moltes expectatives. A nivell internacional es va traduir amb la inclusió del codesenvolupament en el document de conclusions de la Presidència del Consell Europeu de Tempere, l'octubre de 1999.

En el cas d'Espanya¹ Giménez, C. 2007, *Migraciones y desarrollo. Estudios de dos casos particulares: Ecuador y Marruecos*, Ayuntamiento de Madrid. , aproximadament des de 1998, s'han anat donant passos molt temptatius en diferents nivells o àmbits de l'activitat pública i social i per diferents actors (organitzacions socials, administracions, acadèmics, fundacions). La posada en pràctica espanyola del codesenvolupament s'ha pogut veure en: projectes subvencionats (convocatòries de projectes de cooperació tant autonòmiques, municipals com d'entitats privades), documents i plans oficials (la inclusió del codesenvolupament en el Programa GRECO del Ministeri d'Interior i en diferents Plans autonòmics o municipals d'immigració), una única proposició de llei presentada al Congrés dels Diputats i una

¹ Giménez, C. 2007, *Migraciones y desarrollo. Estudios de dos casos particulares: Ecuador y Marruecos*, Ayuntamiento de Madrid.

extensa labor acadèmica i cursos i activitats formatives sobre codesenvolupament.

Les crítiques

Aquest creixent interès pel codesenvolupament i l'augment de la seva pràctica han suscitat diverses crítiques tant en el fons del concepte com en la pràctica i extensió que se n'estan fent. Algunes d'aquestes crítiques són les de Giorgio Mosangini Mosangini² i Rafael Maurí Victoria³.

Per Giorgio Mosangini pretendre que algun mecanisme de cooperació internacional freni la immigració és una idea temerària, ja que al seu entendre la cooperació és una realitat marginal, que no efecta significativament les causes diverses i complexes que generen l'emigració. Segons Mosangini el raonament amb el que es fonamenta el codesenvolupament, segons el qual la reducció de la pobresa revertirà en una disminució de les migracions no es pot sustentar, ja que s'ha vist que els immigrants en els països del nord provenen, la gran majoria, de països de renda mitja i són aquelles persones que en les seves societats disposen dels recursos necessaris per fer-ho. Per tant, si la cooperació fos eficaç, com a mínim en un sentit assistencial, i tragués de la pobresa a un gran nombre de persones, l'efecte produït seria, probablement, just el contrari: un increment de la immigració.

En l'opinió de Mosangini les actuals polítiques migratòries que s'estan duen a terme, sobretot, a la Unió Europea i els seus països membres són errònies al enfocar-les a frenar la immigració amb l'augment dels controls fronterers, ja que no ajuden gens al correcte desenvolupament del

codesenvolupament. Admet que el propòsit real de les polítiques dels països del Nord no és tant frenar la immigració com estructurar un mercat laboral que els garanteixi la màxima rendibilitat. Tot això porta a l'extensió d'una visió negativa de la immigració com un problema, amb una visió instrumental – repressiva que porta a dividir els immigrants entre bons i dolents. Amb tot, Mosangini reconeix que s'estan fent esforços importants perquè s'imposi la concepció positiva de la immigració i la important contribució que aquesta fa al desenvolupament, tant dels països d'origen com els receptors.

Finalment, per a Mosangini al codesenvolupament encara li manca molt camí per recórrer i molts reptes als que ha de fer front. El primer, el de la redefinició del concepte, donat que s'està usant el terme codesenvolupament per accions que no ho són. Dins aquests canvis conceptuals també s'haurà de replantejar el paper dels immigrants, ja que ens trobem amb el problema de sempre on el Nord ric decideix el que ha de fer el Sud i com ha de solucionar els problemes. Des d'una perspectiva occidental es defineix què és el desenvolupament i quin ha de ser el paper dels immigrants, que sovint no poden participar en iguals condicions en els processos de desenvolupament i es qüestiona si en una societat que els assigna una condició d' *infraciutadania* és legítim parlar del seu paper protagonista en el codesenvolupament.

² Mosangini G. "Codesarrollo: ¿algo más que una moda?" a *Revista El Col·lectiu, Rebelión*, gener 2007.

³ Maurí Victoria, R. "Misión, discursos, contradicciones y prácticas sobre el codesarrollo" a *Revista Pueblos*, març 2008.

Rafael Maurí Victoria ens presenta un altre enfocament sobre l'aplicació i posada en pràctica del codesenvolupament. Segons el seu parer, s'està impulsant una concepció massa optimista del codesenvolupament que promou la imatge social complaent del "supermigrant" desitjat en front la resta dels possibles. S'està posant en pràctica una visió coherent amb els principis individualistes i neoliberals de les noves polítiques de migracions i lluita contra la pobresa.

Per Maurí Victoria el desplegament d'aquest enfocament del codesenvolupament està generant uns efectes col·laterals no desitjables. Les pràctiques del codesenvolupament han portat a una creixent atenció sobre el tema, així com un desmesurat afany per etiquetar amb aquesta denominació un conjunt d'actuacions diverses, sovint contradictòries, i la proliferació de tot tipus d'instruments per la seva promoció en una complexa realitat social. Amb tot, les organitzacions participants tenen dificultats per reconeixes mútuament i establir mecanismes de treball adequats, ja que l'univers de treball és més ampli i complicat que el de la cooperació. El nombre d'actors s'incrementa i les interaccions entre les seves diferents constel·lacions es tornen més sensibles i inestables. Organitzar-les, sincronitzar-les i equilibrar-les no és fàcil.

El nucli central d'aquest entramat està representat per les relacions entre la migració organitzada i el teixit associatiu local. En la base es troba un conflicte que condiciona l'evolució de qualsevol procés i les seves formes possibles. D'una banda, no hi ha codesenvolupament sense xarxes transnacionals, sense aquest conjunt de fluxos i vincles econòmics, socials i culturals que constitueixen l'argamassa de les actuals migracions i en l'essència de la qual es troba

moltes vegades el desig de tornar amb independència que arribi a realitzar-se. Segons Maurí Victoria el compromís dels migrants amb la millora de les condicions de vida del seu país natal és directament proporcional a les expectatives de tornar, el qual difícilment transcendeixi la unitat familiar, convertida en destinatària preferent de les accions. Això genera, que les mateixes xarxes socials que fomenten i enforteixen el codesenvolupament són les que en ocasions el dificulten i el constrenyen.

Al mateix temps es qüestiona quins són els beneficiaris reals directes després de tot aquest procés. La resposta a aquest interrogant depèn de l'orientació general d'un procés que pot arribar a excloure conscient o inconscientment als sectors més vulnerables que no emigren, incrementant d'aquesta manera les diferències socials intracomunitàries i limitant el treball a una iniciativa privada més que únicament beneficia a un determinat grup de famílies.

Pel que fa als actors en tot aquest procés, Maurí Victoria crítica el confús paper i responsabilitat que se'ls hi atorga a les ONG en aquest cas i el difícil repte d'associar-se amb la migració. Alhora mostra la preocupació de l'ús de les persones i organitzacions de migrants com a conills d'índies, en una competició entre elles pel control dels recursos existents, o convertides únicament en intermediàries i assistents tècniques davant les entitats donants. Això està conduint a la creació d'un determinat tipus d'organitzacions orientades a la gestió i promovent lideratges en els que primeren les capacitats generals i la competició per les convocatòries anuals de subvencions que tendeixen a rebaixar el perfil crític de les organitzacions i afavorint derives cap a la tecnocràcia i el projectisme. L'acció s'anteposa a la reflexió estratègica i la planificació

participativa anant cap a una gestió d'accions sense haver definit un marc polític de referència i generant una falta de visió de mig i llarg termini origen de les pugnes per la direcció de projectes i el control dels recursos que caracteritzen les fases inicials d'algunes accions de codesenvolupament.

Finalment creu necessari replantejar el codesenvolupament realitzant la tasca de ressituar el fet transnacional en el centre de les agendes, però els canvis a realitzar són molts i de gran envergadura i la seva conducció exigirà visió estratègica, voluntat institucional i forta dedicació de recursos.

A mode de conclusions, si bé és cert que la posada en pràctica del codesenvolupament està portant a etiquetar com a tal accions que no ho són, no es pot negar que es tracte d'una proposta que ha generat una gran expectativa pel seu caràcter innovador. Estem davant una explicació novedosa i possibilista, un nou enfocament tant en el camp de la gestió dels fluxos migratoris com en el de la cooperació al desenvolupament. Davant una nova perspectiva que pot concretar-se en un conjunt d'eines o procediments també innovadors, en uns camps on sense cap mena de dubte falten idees, mètodes i alternatives. En qualsevol cas per fer –la realment efectiva caldrà incrementar esforços, tant per part de les institucions locals i nacionals com per organitzacions polítiques, socials i econòmiques i sobretot fomentar el paper central que juguen els immigrants en aquest procés.

Jordi Albareda

LA CONSTRUCCIÓ DE LA POLÍTICA EUROPEA D'IMMIGRACIÓ

21

En els darrers anys el volum de directives i normatives de la Unió Europea que intenten regular el volum de treballadors estrangers, tant amb permís com sense, que entren a la Unió han augmentat de forma considerable.

Des del Consell Europeu de Tempere el 1999, on es va plantejar la necessitat de tractar el tema de la immigració⁴, fins a l'aprovació del Pacte Europeu d'Immigració el passat mes d'Octubre, els països membres de la UE han anat traçant un consens per assolir uns acords per progressivament establir una política europea d'immigració. Durant aquests nou anys s'ha passat dels grans consensos en acords molt generals, com poden ser el Programa de Hague i l'aprovació del "Global Approach to Migration"⁵, a regulacions més concretes, com la Directiva de Retorn o el paquet de reforma de mesures del control de fronteres, i no exempts de polèmica.

Però tot i les reticències i qüestionaments que ha generat l'aprovació de les diferents directives, cal entendre les de manera global i com a part del Pacte Europeu d'Immigració.

Pacte Europeu d'Immigració i Asil

El passat mes d'octubre els caps d'estat i de govern de la Unió Europea van aprovar formalment, a falta de la ratificació, el projecte de Pacte Europeu d'Immigració i Asil presentat per la Presidència francesa.

L'acord es fonamenta en quatre frases que marquen la direcció de les mesures. En primer lloc es diu que una hipòtesi o supòsit d'immigració zero és irrealista

⁴ Solé, Mònica "L'avenç de la immigració a l'agenda de l'estat i europea" a *Observatori de Política Exterior Europea, Especial: España en Europa 1996-2004*, nº EE 16/2004.

⁵ "Global approach to migration" adoptada Consell Europeu Brussel·les 15-16 Desembre 2005.

i perillosa. Al mateix temps es reconeix que les migracions contribueixen al creixement econòmic de la Unió Europea i els estats, que les necessiten per la seva situació demogràfica i el seu mercat de treball. La tercera és la premissa segons la qual “la UE no té els mitjans per acollir dignament a tots els immigrants que busquen una vida millor”. I finalment s’adverteix que una immigració mal controlada pot atemptar contra la cohesió social dels països d’acollida i es fa una crida per una millor gestió de la immigració i l’enfortiment de la coordinació a nivell europeu.

En el pacte es reconeix el progrés fet en la Unió Europea cap a unes polítiques integrades d’immigració amb les diferents directives i mesures, però es remarca que aquestes regulacions enteses separatament són insuficients i s’han d’englobar i comprendre dins els cinc objectius bàsics pel desenvolupament d’una política d’immigració i asil, que són: immigració regular, immigració irregular, control de fronteres, polítiques d’asil i països estrangers.

1) Immigració regular

El propòsit principal és el d’organitzar la immigració regular d’acord amb les prioritats, necessitats (mercat de treball) i capacitats de recepció determinades per cada Estat Membre i en coordinació amb els països d’origen, a través de quotes. La implicació que se’n deriva de tot això és el desenvolupament d’una política selectiva d’immigració, que es comença a implementar amb l’aprovació de “la carta blava” de la Unió Europea.

La carta blava és una iniciativa per atraure a Europa aquells immigrants altament qualificats per cobrir la creixent

demanda d’especialistes tecnològics i enginyers i competir amb la oferta dels Estats Units, Canadà, Austràlia o Nova Zelanda. Els requisits per aconseguir el document són: un diploma reconegut, una experiència professional de com a mínim tres anys i un contracte de treball d’un any a la Unió Europea. La validesa de la targeta és de dos anys amb la possibilitat de renovació.

Les comparacions amb la “Green card” dels Estats Units són poques, sobretot perquè la possessió de la targeta estadounidenca dóna el dret a residència permanent mentre que la “blue card” europea no. Una altra comparativa recurrent és el fet que la “Green card” després de cinc anys de possessió dóna dret a obtenir la ciutadania dels Estats Units.

Les crítiques principals a aquesta mesura no són poques, totes molt centrades. D’una banda l’Informe sobre la Immigració a l’OCDE 2008 ja alertava del risc que suposava l’aposta exclusiva per una immigració qualificada, donat que és una visió a curt termini i a llarg termini la necessitat de cobrir llocs de treball menys qualificats seguirà existint. De l’altra, països tercers (especialment països de l’Àfrica, però també països veïns a l’Est de la Unió Europea) han manifestat la seva preocupació per aquesta mesura, ja que creuen que agreuja el problema de la “fuga de cervells” que pateixen molts països.

Precisament, una de les opcions i proposta per evitar la “fuga de cervells” és la promoció d’una immigració circular, que permet als autoritzats (altament qualificats) adquirir durant un temps experiència en un país membre per posteriorment retornar al país d’origen i aplicar l’experiència i coneixements.

II) *Immigració irregular*

La lluita contra la immigració irregular és una de les principals preocupacions dels països membres de la UE (especialment dels països del sud) per això, fa efectiva aquesta determinació amb l'aplicació de tres principis bàsics: una major cooperació entre els Estats Membres i els països d'origen i trànsit per controlar la immigració irregular, l'obligatorietat de deixar el territori del país membre a aquells irregulars que hi són i el requeriment a tots els Estats de readmetre els seus nacionals que estan vivint irregularment en el territori d'un altre Estat. D'acord amb aquests principis un dels acords del Pacte en aquest camp és el d'evitar el màxim les regularitzacions (massives), excepte cas per cas i aquelles regularitzacions generals per motius humanitaris o econòmics.

Per gestionar la immigració irregular, el mes de juny el Parlament Europeu va adoptar la Directiva de Retorn. Aquesta normativa regula principalment el temps màxim de reclusió dels immigrants clandestins als centres d'internament, que en aquest cas haurà de ser com a màxim de sis mesos abans que un immigrant sigui deportat, amb la possibilitat de prorrogar el reclutament 12 mesos més en determinades circumstàncies. A tot això cal afegir-hi la norma que prohibeix el retorn dels immigrants abans de cinc anys de la seva expulsió del país europeu.

La Directiva no ha quedat exempta de debat. De fet, l'argument principal a favor de la normativa és que estableix uns paràmetres comuns pels països de la Unió Europea en el termini d'estada dels immigrants il·legals en els centres d'internament, atesa la disparitat en les diferents legislacions dels països membres. D'altra banda,

organitzacions internacionals (com MERCOSUR), països d'origen dels immigrants, ONG i organitzacions en defensa dels drets humans han advertit que suposa una greu violació dels drets fonamentals dels immigrants. Les principals crítiques apunten al tractament i condicions que els clandestins rebran en els centres d'internament abans de ser repatriats i la manca d'una normativa estricta que faci front a les màfies i contractadors d'aquests immigrants irregulars.

III) *Controls fronterers*

Per tal de fer front a la immigració regular l'augment dels controls fronterers en els límits de la Unió esdevenen fonamentals. Per fer més efectiu aquest control fronterer va proposar un paquet anomenat "Border Package" que incloïa tres grans documents amb tres propostes:

- *L'estudi d'avaluació i desenvolupament futur de l'Agència FRONTEx*: on s'analitza la tasca realitzada per l'agència durant el temps que ha estat operativa i es proposen mesures a curt termini per millorar l'eficàcia, alhora que a llarg termini es recomana l'ampliació de tasques i de les bases a les fronteres de l'est i el sud d'Europa.

- *Comunicació examinant la creació del Sistema de Vigilància de Fronteres Europees (EUROSUR)*: amb el principal propòsit de prevenir el creuament no autoritzat de fronteres, reduint el nombre d'immigrants il·legals que perden les seves vides al mar i incrementant la seguretat interna de la UE mitjançant la lluita contra les màfies. Inicialment es centraria en les fronteres externes de la UE al sud i l'est.

- *Comunicació nous objectius per una Estratègia integrada de Gestió de les Fronteres Europees*, on es reflexiona sobre possibles mesures a prendre com la introducció d'un sistema electrònic de permís de viatge.

IV) *Polítiques d'asil*

L'establiment definitiu de l'Europa de l'asil amb l'establiment d'un Sistema d'Asil Europeu comú, tal i com ja es preveia en el Programa de Hague, que pugui oferir un major grau de protecció. La primera aplicació és la previsió el 2009 de posar en marxa el funcionament l'Oficina Europea de suport, que tindrà la tasca de facilitar intercanvi d'informació, anàlisis i experiència entre els Estats Membres i desenvolupant una cooperació pràctica per examinar les aplicacions d'asil.

V) *Creació relacions partenarials amb els països d'origen i trànsit per enfortir la sinèrgia entre migració i desenvolupament.*

Augmentar les relacions (partenariats) amb els països d'origen i trànsit com les conferències Euro-Africanes que van tenir lloc a Trípoli el 2006 i a Lisboa el 2007. La Unió Europea està convençuda que amb aquesta aproximació, que busca: l'ordenament de la immigració legal, el control de la immigració irregular i el desenvolupament dels països d'origen i trànsit, és d'un alt valor per a l'est i el sud d'Europa. Per això es considera que les migracions han de tenir una major importància en les relacions exteriors dels Estats Membres i la UE, el qual suposa revisar la qualitat del diàleg existent amb cada país tercer en matèria de migració.

Valoracions i perspectives

Les moltes crítiques que es poden realitzar a la Unió Europea per a l'aprovació de determinades mesures com la Directiva de Retorn i la "blue card" són moltes, sobretot per l'enfocament selectiu que donen a la política d'immigració de la Unió. Però alhora, cal remarcar que el pacte suposa i representa l'establiment d'un marc comú europeu de treball en immigració. De totes maneres, caldrà veure com efectuen i quin ús en fan els països membres de tots aquests instruments i fins a quin punt es produirà una coordinació efectiva entre ells.

D'altra banda, s'haurà de veure si tot això s'acompanya amb l'aprovació de mesures com: sancions als contractadors d'immigrants il·legals, mesures menys enfocades a la immigració qualificada i l'extensió de l'anomenada "immigració circular".

Carlota Solé, Sònia Parella
i Leonardo Cavalcanti

L'EMPRESARIAT IMMIGRANT A ESPANYA

25

L'empresariat immigrant a Espanya de Carlota Solé, Sònia Parella i Leonardo Cavalcanti analitza les principals característiques i la situació de l'empresariat de procedència no comunitària al nostre país. A partir d'un estudi qualitatiu basat en l'elaboració d'entrevistes en profunditat i de l'observació participant, el llibre presenta una tipologia d'aquests empresaris i un anàlisi dels seus perfils, així com, de les característiques dels seus negocis.

L'estudi parteix de dues hipòtesis principals. La primera d'elles es fonamenta en la teoria de la incrustació mixta per explicar la creació de negocis per part de persones d'origen immigrant. Segons aquesta teoria, els immigrants assumeixen el risc de formació d'una empresa en la mesura en que tenen un seguit de xarxes socials que els proporcionen elements per dur endavant el projecte empresarial (finançament, clients, mà d'obra, informació, etc.). A la vegada, però, també assumeixen aquest risc en tant que els condicionants econòmics i socials de l'entorn en que viuen els impulsen situar aquests negocis en determinades zones de la ciutat. Per altre costat, la teoria de la incrustació mixta sosté que després d'un temps de funcionament, aquest tipus de negoci és reestructurat per tal d'arribar a un espectre més gran de clients potencials.

En la primera part, els autors ens aproximen a les principals teories i interpretacions sobre l'empresariat immigrant sorgides en les darreres dècades tant a EEUU com a Europa. Per un costat, sorgeixen les teories culturalistes, actualment en declivi, però els elements de les quals encara són tinguts en compte a l'hora d'explicar el fenomen de l'empresariat immigrant. Així, aporten elements com la importància de les xarxes migratòries en la creació d'ocupació; i la rellevància dels recursos ètnics i dels recursos de classe (de la classe social a la que es pertanyia en el país d'origen) en el bon funcionament de les empreses regentades per immigrants.

Front a aquestes, les teories de caràcter estructuralista pretenen explicar el sorgiment d'empreses de propietaris immigrants a partir del context d'oportunitats i dels factors situacionals existents. D'aquesta manera, aquest tipus de negocis sorgeixen com a reacció davant la manca d'oportunitats en el mercat de treball i com a mecanisme d'aprofitament de les xarxes socials existents entre immigrants del mateix origen. Al mateix temps, segons aquests enfocaments la proliferació de comerços regentats per immigrants són una conseqüència i no una causa de la crisi del petit comerç en determinades zones de les ciutats.

De la combinació dels enfocaments anteriors sorgeix l'enfocament interaccionista, segons el qual en l'aparició d'un empresariat immigrants són importants tant l'existència de xarxes i allò que els grups poden oferir, com allò que poden oferir en un determinat context. És dins d'aquest enfocament on s'inserta la teoria de la incrustació mixta, hipòtesi de partida de l'anàlisi.

En aquest punt, es parla de les teories que apunten a un model propi del sud d'Europa caracteritzat per unes baixes taxes d'autoocupació dels immigrants, donada l'existència de nombroses oportunitats laborals per a aquest col·lectiu i els obstacles legals per a la instal·lació de negocis. Malgrat això, és important tenir en compte que l'obertura de negocis en el cas dels immigrants sovint respon a la voluntat d'abandonar un mercat laboral que els relega a llocs marginals, en la cerca d'una mobilitat social ascendent molt difícil d'aconseguir en aquest context laboral.

Pel que fa a les característiques de les empreses pertanyents al col·lectiu immigrant, existeix certa tendència a oferir

productes adreçats al consum de les persones procedents del mateix origen que, amb el pas del temps i com a conseqüència de la dispersió espacial i el perill de saturació dels negocis, acaben orientant-se al públic en general.

La creació d'una empresa suposa, com ja s'ha apuntat abans, una estratègia de mobilitat social ascendent per a molts immigrants que, d'aquesta manera, passen a tenir uns ingressos i una posició social més elevats que els immigrants que treballen per compte d'altre. Per contra, per als immigrants que treballen per a altres immigrants, els ingressos tendeixen a ser menors del que serien si treballessin en empreses regentades per persones autòctones.

Una altra característica de les empreses pertanyents a immigrants és que suposen la creació d'un espai social transnacional a través de la creació de vincles i xarxes entre la societat d'origen i la societat receptora. Aquest espai social, a la vegada, serveix per a facilitar l'impuls de nous negocis a la resta d'immigrants en la societat receptora.

D'altra banda, el sorgiment d'empresaris immigrants és positiu en la mesura en que acaba amb la visió de que els immigrants únicament ocupen els llocs de treball que els autòctons han rebutjat. En aquest sentit, l'opció de creació d'empreses per part dels immigrants és una estratègia per fer front a la inconsistència de status, és a dir, per evitar els baixos nivells salarials; i la inadequació dels llocs de treball disponibles als seus nivells formatius.

La creació d'empreses també es mostra com una estratègia seguida per dones immigrants davant dificultats per conciliar la vida personal, laboral i familiar; així com, pels obstacles

existents per accedir a un lloc de treball fora del servei domèstic. Així mateix, la via empresarial suposa una bona alternativa pels immigrants amb edats més avançades, donades les dificultats en el mercat de treball per a trobar feina a aquestes edats.

Per altre costat, en la creació d'empreses per part dels immigrants també és rellevant l'existència d'una estructura d'oportunitats adequada que afavoreixi que els immigrants considerin bona l'opció de crear un negoci. Així, l'estudi mostra que hi ha immigrants que inicien els seus negocis per tal d'aprofitar la concentració d'immigrants del mateix origen en una determinada zona; o bé per proveir d'un determinat producte a altres immigrants però de manera independent al lloc on es trobi situada l'empresa.

Altres elements importants de l'estructura d'oportunitats que afavoreixen la creació de negocis per part dels immigrants són la informació i els contactes aconseguits en el seu pas previ pel mercat de treball en ocupacions per compte d'altre, així com, la disponibilitat de traspassos de negocis en la societat receptora.

Pel que fa a les causes de caràcter cultural de la creació d'empreses l'estudi destaca els recursos de classe d'alguns immigrants propis d'una socialització empenedora o d'experiències empresarials a la societat d'origen; de l'escàs prestigi que la condició d'assalariat suposa per a certes comunitats; i de la voluntat d'optimitzar la titulació o l'experiència professional al país d'origen.

Els autors del llibre també realitzen una classificació de les empreses regentades per immigrants a partir de

l'observació realitzada. En primer lloc, les empreses d'orientació ètnica són aquelles que ofereixen productes i serveis a la població immigrada i que acostumen a situar-se en aquelles àrees amb major concentració de població immigrant. En segon lloc, les empreses circuit són aquelles que ofereixen formes de materialització de la interacció transnacional entre la societat d'origen i la societat receptora del procés migratori i, també acostumen a situar-se en zones amb una major densitat de població immigrada. Per altre costat, les empreses especialitzades en població immigrant són les que ofereixen productes o serveis per solucionar problemes propis de la població immigrant, la majoria de les quals reestructuren els serveis i productes que ofereixen davant el risc de saturació. En quart lloc, apareixen aquelles empreses que exploten el component exòtic dels productes procedents dels països d'origen dels propietaris. Finalment, trobem les empreses generalistes, que tenen l'estructura i el funcionament de les empreses regentades pels autòctons, que busquen una clientela diversa i que han aparegut com les més nombroses en l'estudi.

A més, l'estudi també fa incís en les dificultats que troben les empreses propietat d'immigrants i les estratègies que segueixen els seus propietaris per fer front a aquestes dificultats. Així, els principals obstacles que troben aquests tipus d'empreses estan relacionats amb la competència i amb el perill de saturació del mercat dels productes que ofereixen.

Les estratègies per evitar aquestes dificultats són diverses, encara que, es podrien destacar algunes com retallar els costos laborals (treballar més hores pagant menys);

disminuir els salaris respecte la resta del mercat; fusionar diferents negocis; i diversificar els productes que s'ofereixen.

Finalment, cal destacar que l'establiment d'una empresa a la societat de destinació fa que es dilueixi la perspectiva del retorn per part dels immigrants, ja que, el projecte empresarial es tradueix en l'establiment a llarg termini del procés migratori.

APUNTS D' IMMIGRACIÓ 2008

IDENTITAT, DIVERSITAT I CONVIVÈNCIA

Fundació
Rafael Campalans

RESSENYES

William J.V. Neill and
Hanns-Uve Schwedler (editors)

MIGRATION AND CULTURAL INCUSION IN THE EUROPEAN CITY

29

Introducció

Aquest llibre és una manual completíssim per entendre la complexitat i transcendència del repte que planteja l'augment de la diversitat cultural a les ciutats europees. Els autors són 27 experts de diferents països, molts dels quals van participar a finals de 2004 a un congrés que es va celebrar a l'Acadèmia Europea del Medi Urbà. La voluntat de recopilar les seves ponències va ser l'origen d'aquest llibre que, finalment, s'ha ampliat amb noves aportacions i un major aprofundiment dels temes tractats.

El llibre s'estructura en tres grans apartats. En el primer es planteja la situació des de la perspectiva global europea, analitzant l'evolució de la política comunitària en immigració i la complexitat del procés de construcció d'una veritable "ciutadania europea". També es presenten els resultats d'un projecte del Consell d'Europa sobre el concepte de "ciutats compartides" i es fa un repàs de la important tasca que fa la xarxa de ciutats europees *Eurocities*, que treballa per a posar a l'agenda política europea els temes d'integració des de la perspectiva local.

En el segon apartat s'analitzen alguns plantejaments teòrics per a abordar el repte de la inclusió cultural, com el del "republicanisme cívic" o el de la participació ciutadana a través del diàleg intercultural.

Finalment, un important i molt treballat tercer apartat ens ofereix una explicació de com diferents països i ciutats europees han abordat el repte de l'acomodació de la diversitat cultural. Trobem una anàlisi de les polítiques multiculturalistes a Holanda abans i després de la irrupció política (i posterior mort) de Pim Fortuyn; una detallada explicació dels problemes que van provocar les revoltes als suburbis francesos; l'estratègia política de integració

de Berlín; el multiculturalisme únic de Londres o les anàlisis de ciutats molt marcades pels conflictes com Belfast o Sarajevo.

Tenint en compte el volum i la densitat del contingut del llibre, em centraré en valorar alguns aspectes importants del context i en apuntar algunes idees del debat teòric que plantegen diversos autors.

El nostre objectiu és seguir de ben a prop l'actual debat europeu sobre la necessitat d'anar construint un tercer model d'integració, després dels dèficits mostrats pels models assimilacionista i multiculturalista. No només pel nostre interès teòric en el tema, sinó perquè, a l'actualitat, nosaltres ja som actors principals en aquest procés i ens trobem en un moment clau en que anem construint el nostre propi model i per tant cada vegada tenim més a dir i a aportar en aquest debat.

El context europeu

A moltes ciutats europees els ciutadans d'origen estranger ja constitueixen més d'un terç del total de la població i les previsions de futur no indiquen que aquesta realitat tendeixi a disminuir sinó més aviat tot el contrari.

Segons estimacions de la ONU, a l'any 2050 la mitja d'edat de la població europea serà de 50 anys, 10 anys més que la dels EEUU. Al mateix temps, es preveu que les poblacions de molts països i ciutats europees es vagin reduint. Es calcula que la població europea en edat de treballar (15-64) es reduirà en més de 20 milions entre 2005 i 2030. En canvi,

ciutats d'altres regions econòmiques, sobretot dels nous països industrialitzats i també dels EEUU es preveu que continuïn creixent de manera important.

Aquesta davallada demogràfica presenta conseqüències econòmiques importants i col·loca a Europa en una situació molt complicada, ja que corre un gran risc de quedar-se enrera en el nou context econòmic global.

Això significa que caldran polítiques actives per a contrarestar aquesta tendència, i això significa, entre d'altres coses, que serà del tot necessària l'arribada de nous immigrants.

Com a resultat d'aquest procés, la diversitat cultural també continuarà augmentant i, per tant, també ho faran els reptes vinculats als processos d'integració.

Si tenim present que en un futur, no molt llunyà, a algunes ciutats europees la població considerada com autòctona es trobarà en minoria en relació als nous ciutadans d'origen immigrant, és evident que el futur d'Europa i de les seves ciutats dependrà, en gran part, de l'èxit d'aquests processos d'integració.

En aquest context, resulta del tot obvi afirmar que les ciutats juguen un paper absolutament clau en la definició dels models de integració, ja que és a les ciutats on el 80% dels europeus vivim i a on la diversitat es viu en el dia a dia.

L'actual sistema econòmic i el procés de globalització estan provocant importants transformacions en l'estructura social de moltes ciutats occidentals. La creixent desnacionalització de la regulació econòmica i la disminució de l'eficàcia dels

actuals sistemes de benestar, faciliten l'aparició en algunes grans ciutats de barris on es concentren els ciutadans que es troben en situacions de major vulnerabilitat i risc d'exclusió.

En aquest context, algunes de les antigues certeses sobre estructuració urbana estan desapareixent i moltes de les teories clàssiques de desenvolupament urbà estan quedant desfasades.

La proximitat geogràfica entre dues ciutats ja no garanteix que es produeixin relacions i interaccions entre elles, ja que, a l'actualitat, les interaccions tenen lloc en un context global-local (o "glocal"). Amb el desenvolupament de les noves tecnologies, espais molt llunyans geogràficament poden acabar molt connectats entre si a través del desenvolupament de xarxes diverses.

Els sistemes clàssics de seguretat social i de benestar no estan resultant eficaços en molts casos, com ho demostra el fet que cada vegada més joves d'algunes ciutats europees i americanes consideren com una cosa natural el fet de no formar part del sistema socioeconòmic "normal".

En aquest context són necessaris nous instruments i formes de integració, entesa aquesta en un sentit ampli i integral. D'això és, en definitiva, del que tracta aquest llibre.

La gestió de la diversitat a les ciutats modernes

Moltes polítiques socials i culturals d'algunes ciutats europees s'han centrat en estimular el multiculturalisme, que implica l'enfortiment de les identitats culturals de les minories

ètniques, i que, avui en dia, disposen dels seus propis centres artístics, escoles, i espais o clubs socials. Però el multiculturalisme s'ha evidenciat com a problemàtic si no es produeix una comunicació efectiva entre les diferents realitats culturals. En el debat europeu, cada vegada hi ha més consens en la necessitat de donar un pas endavant i en destinar els recursos a projectes interculturals que construeixin ponts entre els fragments, i permetin que sorgeixi alguna novetat del *patchwork* multicultural.

Com defineixen els autors Bloomfield i Bianchini "l'interculturalisme va més enllà de la igualtat d'oportunitats i del respecte per les diferències culturals, cap a una transformació plural de l'espai públic, les institucions i la cultura cívica. No reconeix les fronteres culturals com quelcom fitxo sinó en un estat de constant flux i reconstrucció"

El repte de les ciutats avui és cimentar, a través del compromís cívic, una ciutadania cada vegada més diversa. Aquelles que tinguin èxit actuaran com imants dinàmics que atrauran actius mòbils i cosmopolites on les externalitats associades al coneixement actuen com a motor de creixement.

Cal recordar que Putnam (2003) ha demostrat una correlació negativa entre diversitat cultural i capital social (tal i com ho vam analitzar en un altre número dels Apunts) pel que fa a l'establiment i l'existència de relacions de confiança, normes compartides i xarxes socials dinàmiques. En canvi la diversitat no farà més que continuar augmentant, cosa que el mateix Putnam ho considera com un fet saludable. Quina solució trobem en aquesta dicotomia? Es distingeix

entre els conceptes de “establir llaços” i “establir ponts”. Els “llaços” fan referència a les relacions intra-comunitàries i els «Ponts» a les inter-comunitàries. D’aquesta manera, l’esforç per crear ponts pot generar identitats més àmplies i un sentit de reciprocitat, mentre que reforçar els llaços pot derivar en actituds més tancades i enfortir els antagonismes dels grups.

Per altra banda, autors com Charles Landry argumenten que en l’actual context globalitzador, en que les ciutats competeixen per atraure l’atenció internacional, l’element distintiu principal que poden oferir al món extern és la seva especificitat i creativitat cultural. Les imatges positives que s’associen a aquesta creativitat funcionen com a imants per atraure inversions, actius, visitants i immigrants. En aquest sentit, la creativitat cultural sorgeix més de l’inter que no pas del multiculturalisme.

Però com es poden estimular les relacions interculturals? Alguns autors (Rogers, Walzer) argumenten que l’espai urbà es pot organitzar, en termes generals, de dues maneres diferents. L’espai urbà de “mentalitat tancada” consistiria en el clàssic suburbi amb concentració d’habitatge protegit, amb una zona industrial, un gran aparcament i un centre comercial etc. La ciutat de “mentalitat oberta” s’identificaria amb la plaça i el carrer concorreguts, el parc, el cafè-bar i el mercat de barri. Si la primera afavoreix l’atomització i una existència “consumista”, la segona ens aporta quelcom en comú al provocar la barreja de la diversitat fomentant un sentit de tolerància, consciència, identitat i respecte mutu. En aquest sentit Lebon (2002) afirma categòricament que l’espai públic converteix la diversitat cultural en interculturalitat.

De totes maneres no hem de pensar que això passa de manera automàtica. Els espais públics poden ser colonitzats per un sol grup demogràfic impedit-ne el seu ús a la resta de ciutadans. Tampoc el contacte per si mateix entre individus porta necessàriament a un millor enteniment mutu, si les relacions que s’estableixen entre ells són molt superficials.

Com defensen altres autors la hibridació cultural requereix un contacte real i constant, la lenta experiència del treballar, estar i conviure amb altres, i la fusió de cultures en allò que consumim, allò que veiem, a on viatgem, com vivim, amb qui juguem etc.

No es pot assumir que aquestes xarxes apareixeran de manera espontània. Cal destinar recursos per afavorir-les i estimular-les i cal anar molt en compte de que a través de polítiques de suport a formes minoritàries d’expressió cultural, sovint ben intencionades o, a vegades, motivades per altres interessos, acabin incentivant de manera inadvertida la guetització d’aquests col·lectius.

Entre els dos principals models clàssics d’abordar la gestió de la diversitat cultural, l’assimilacionista i el multiculturalista, l’autor Robin Wilson afirma que una tercera via es va obrir pas, a la que anomena “integracionisme”. Aquesta nova via busca un nou equilibri entre el reconeixement de la diversitat i el manteniment d’una societat cívica cohesionada. La determinació d’aquest equilibri vindria molt determinat per la pràctica activa del diàleg intercultural, a través del qual s’espera que canviïn tots els participants al llarg del temps.

Com argumenta Habermas, “no es tracta d’un camí de direcció única cap a la confirmació cultural de diferents

grups amb les seves pròpies identitats col·lectives, sinó que la coexistència de diferents formes de vida com iguals no ha de permetre que es fomenti la segregació. Al contrari, requereix la integració de tots els ciutadans –i del seu reconeixement, en les seves diferències culturals, com a ciutadans dins del marc d’una cultura política compartida.”

Segons Wilson, a les societats multi-ètniques actuals, això exigeix una disposició cívico-cosmopolita com a valor central del diàleg intercultural. Implica una disposició a “l’hospitalitat” més que a “l’hostilitat” i el reconeixement de que en el món contemporani la identitat és més una qüestió de la política i de l’elecció personal que no pas del destí.

Finalment, aquest autor planteja algunes consideracions o lliçons pràctiques sobre com les ciutats poden ser “compartides” més que no pas “segregades”.

En primer lloc destaca la importància de les barreres físiques com els senyals més visibles de la intolerància entre comunitats, ja que amb l’excusa de generar una seguretat il·lusòria es redueix la llibertat individual i l’expansió de l’espai públic compartit per tothom.

En segon lloc, tenint en compte que les ciutats estan formades per xarxes interconnectades entre si, l’existència de xarxes cíviques són antidòts fonamentals per evitar el conflicte ètnic. Les relacions interculturals i interreligioses així com el paper que juguen altres actors socials com els sindicats, permeten moderar les identitats ètniques i ajuden a prevenir els conflictes.

També destaca la importància dels símbols en la conducta dels conflictes ètnics i, en aquest sentit, defensa el potencial de les arts com una via per explorar el rol de les identitats i les possibilitats socials, ajudant als individus a apreciar millor la multiplicitat de les seves pròpies identitats i a valorar els elements comuns que comparteixen amb les identitats dels altres.

També destaca que, en un context global, de constant canvi i major complexitat, les actituds basades en la defensa aferrissada d’algunes certes es poden derivar fàcilment en actituds intolerants. Una “educació integrada” a tots els nivells, no només uneix a individus de diferents orígens, sinó que els encoratja a reflexionar sobre les seves identitats en un procés de diàleg mutu. Partint de la base de que aquesta tasca ha de començar ja en els primers anys d’escolarització, és molt important que continuï en l’etapa adulta a través de la formació i l’aprenentatge continu.

A l’actual estil de vida cada vegada més privatitzat, el nucli familiar esdevé una institució i factor clau en la socialització dels joves. Un compromís cívic important amb l’entorn en que es viu, a partir entra d’altres d’aquesta idea d’educació integrada, té el potencial d’unir individus de diferents orígens culturals. En aquest sentit, l’augment del nombre de matrimonis mixtes cal valorar-lo com una molt bona senyal d’aquest procés socialitzant que permet trencar visions endogàmiques pròpies de comunitats culturals tancades.

Finalment, un element clau per a combatre les tensions ètniques és la idea de fomentar l’orgull cívic compartit. Estimular aquest orgull requereix l’exercici d’un potent

lideratge cívic més que no pas d'un lideratge ètnic-polític, el qual acostuma a enfortir-se allà on la cultura cívica és dèbil.

El republicanisme cívic i la diversitat cultural

El llibre ofereix moltes més aportacions al debat teòric sobre la gestió de la diversitat, com per exemple un interessant anàlisi sobre les possibilitats que ofereix l'anomenat «Èrepublicanisme cívicÈ» en aquest procés de construcció d'una ciutadania comuna.

L'enfocament republicà de la ciutadania es basa en el principi de l'inevitable interdependència entre els éssers humans. La qüestió que la política ha d'abordar és quin tipus de llibertat és possible assolir en el context d'aquesta interdependència. La llibertat s'entén com un assoliment de la política i no en una possessió natural dels individus. La seva naturalesa fràgil requereix un marc legal molt fort per a prevenir les situacions de dominació i també un lligam cívic entre els ciutadans per a defensar els béns comuns que comparteixen i abordar, al mateix temps, els diferents interessos que els separen, sovint conflictius.

La ciutadania entesa així implica responsabilitats i també drets. El sentit d'autogovern i autonomia que els ciutadans obtenen té més a veure amb l'oportunitat de participar en l'exercici de definició d'una direcció col·lectiva, i no tant en gaudir d'un grau d'autosuficiència purament individual. Des del moment en que els interessos comuns són més vulnerables de defensar i promoure que els individuals, la corrupció i les pràctiques que permeten la dominació, s'identifiquen com els principals problemes polítics.

La llibertat entesa així requereix la "igualtat política" i dues dimensions del concepte de ciutadania activa: l'esperit públic, conegut tradicionalment com virtut cívica, i la participació política per a determinar en què consisteix el bé comú.

La tradició neoliberal considera que el principal obstacle per assolir la llibertat dels individus prové del govern i que la llibertat es promou reduint al mínim la seva activitat (privatitzant, desregulant, reduint impostos...) En canvi, el republicanisme cívic considera que no és precisament l'estat qui delimita aquesta llibertat, sinó que hi ha moltes i diverses fonts que la limiten (individus o grups que poden exercir un poder arbitrari sobre les vides dels demés, multinacionals que exerceixen una gran influència en les pautes de consum i treball, grups *media* que controlen les notícies que arriben als ciutadans etc.) En definitiva, la visió neoliberal no contempla les condicions econòmiques i socials necessàries per exercir la llibertat i la ciutadania plena, així com les possibilitats dels més privilegiats de desplaçar diversos costos a la resta de ciutadans.

La visió republicana de la participació política defensa majors oportunitats i espais públics estructurats perquè el conjunt de ciutadans pugui contribuir a les decisions polítiques, no només per expressar els seus interessos particulars sinó també per encoratjar el debat i la deliberació sobre els interessos comuns compartits amb altres ciutadans.

Per possibilitar la igual ciutadania són necessàries dues dimensions de reconeixement. Per una banda, com que resulta evident que la participació és més fàcil d'exercir per uns que per altres, és necessari identificar els impediments

que existeixen i adoptar mesures per eliminar-los, de manera que tots els ciutadans tinguin l'oportunitat de ser escoltats. Per altra banda, la segona dimensió d'aquest reconeixement es basa en no acceptar el dret d'alguns individus de mantenir-se aïllats de la resta de la societat i promoure valors que difereixen dels valors fonamentals d'aquesta societat. De totes maneres, és evident que algun nivell d'acord bàsic és un requisit previ perquè es produeixi la interacció política, però tampoc cal exagerar el grau d'uniformitat de les creences i valors necessaris per la comunitat política. Fins i tot, el debat sobre diferents valors conflictius té una funció integradora.

La base del republicanisme descansa en la importància de la interdependència, construïda a partir de la deliberació i del convenciment de compartir un futur comú que cal definir entre tots. Aquest sentiment de compartir un futur comú es presenta com a suficient per motivar el suport a polítiques encaminades cap al bé comú, sense la imprescindible necessitat de l'existència de lligams més profunds vinculats a la identitat nacional.

Si analitzem les implicacions que en el context de les societats multiculturalmentals es deriven de l'enfocament del republicanisme cívic, podem destacar dues premisses importants. Per una banda, la consideració de que els ciutadans de les diverses minories culturals necessiten les bases per poder exercir una participació plena en l'esfera pública, en igualtat de condicions que la resta de ciutadans. I segon, que és del tot necessari promoure la interacció política i els lligams interculturals. Això significa que la ciutat s'entén com un espai públic comú entre els ciutadans i no com un conjunt de fragments diferenciats. Posar l'èmfasi en els aspectes que

ens uneixen més que en aquells que ens divideixen no és una manera de fomentar la homogeneïtzació sinó el sentit de pertinença i el compromís cívic.

Aquestes són algunes de les idees i propostes teòriques que apareixen en els diferents capítols del llibre, però insisteixo en que el llibre aporta molts més elements pel debat, sobretot a partir de l'anàlisi de polítiques reals aplicades a moltes ciutats europees. Experiències que, a nosaltres, ens són molt útils ja que ens permeten conèixer el que han fet altres, identificar-ne els errors i les coses positives, la qual cosa ens ajuda a continuar el nostre procés de definició i aplicació d'un model propi de integració i acomodació de la diversitat. Un model que tot i la seva joventut comença a apuntar uns principis i línies estratègiques clares i que van molt en la línia del que es planteja en el debat europeu. Però és que ara ja som actors principals d'aquest debat i, com a tal, tenim la responsabilitat de seguir concretant i avaluant aquest model perquè som conscients de que el nostre futur, com el d'Europa, passa inevitablement per l'èxit que tinguem amb els processos d'integració, inclusió o acomodació de la diversitat.

George J. Borjas

A LES PORTES DEL CEL

Aquest llibre és una anàlisi completíssima del fenomen migratori als Estats Units en les darreres dècades del segle XX, així com les conseqüències que podria representar pel país seguir amb la mateixa política d'immigració. George J. Borjas aporta una polèmica visió de la política d'immigració que s'hauria d'aplicar, en un país creat a partir de la immigració.

A grans trets, el llibre s'estructura en dos grans apartats. En la primera part s'analitza la immigració als Estats Units en les darreres dècades, tant des d'un perfil i característiques formatives, socials i econòmiques d'aquest moviment migratori, com els efectes en el mercat laboral i en la competència amb els autòctons. En aquest punt, es destaca que l'actual política d'immigració dels Estats Units d'Amèrica fomenta la immigració no qualificada que entra en conflicte amb els autòctons menys qualificats en l'accés al mercat laboral.

D'altra banda observa i compara l'evolució del nivell d'estudis dels immigrants arribats als Estats Units i el nivell d'ingressos, així com també els dels autòctons entre 1960 i 1998. Observa que tot i que en la dècada dels seixanta un 66% dels homes immigrants no tenien els estudis secundaris acabats i només un 10% tenien titulació universitària, els immigrants guanyaven un 4% més que els autòctons. A finals dels 90 ambdós grups tenien la mateixa probabilitat de tenir formació universitària, però hi seguia havent menys immigrants amb estudis secundaris acabats. Això es va traduir en un fort desavantatge amb els seus dels immigrants un 23% per sota del dels nadius.

Amb aquest exemple i altres George J. Borjas intenta justificar que en aquestes darreres dècades la qualificació relativa de les successives onades migratòries s'ha reduït, alhora que les onades migratòries més recents comencen amb un desavantatge econòmic tant gran respecte als autòctons que continuaran per sota durant bona part de les seves vides. A partir d'aquí, s'estableix una forta correlació positiva entre la qualificació mitjana dels grups ètnics de la primera generació i la segona. D'aquesta manera segons l'autor, el capital ètnic

(transmès a través d'enclavaments d'immigrants que els aïllen de les altres cultures) , que és el conjunt de trets socioeconòmics que caracteritza al grup immigrant, afecta la mobilitat social dels integrants d'aquest grup. Això ajuda a explicar perquè els diferencials de qualificació solen mantenir-se d'una generació a l'altra.

A parer de Borjas la immigració a gran escala de treballadors menys qualificats probablement hagi tingut una repercussió negativa sobre les oportunitats econòmiques dels autòctons menys qualificats. Aleshores es produeix una redistribució de la riquesa, ja que la immigració fa que els treballadors en competència directa amb els immigrants disminueixin la seva renda disponible, però també augmenti la renda dels que utilitzen els serveis dels nous immigrants. Alhora, els nous immigrants presenten índex relativament alts pel que fa a l'ús dels subsidis públics que com a conseqüència exerceixen una gran pressió fiscal sobre les localitats i els estats més afectats. Per George J. Borjas tots aquests factors porten a que els beneficis nets de la immigració siguin reduïts.

Amb aquest panorama arrenca la segona part del llibre on George J. Borjas exposa el que hauria de ser al seu entendre la política d'immigració dels Estats Units i esbossa el seu polèmic punt de vista. Partint de la mesura inexistent d'un dret universal en el qual tothom pot migrar on vulgui, l'autor apel·la al dret dels països receptors a decidir el tipus d'immigració que volen, la quantitat acceptable i les condicions d'acollida. D'acord amb les seves tesis, l'objectiu principal de la política d'immigració hauria de ser la d'acceptar nous immigrants però sense que això pugui significar una pèrdua en el benestar econòmic dels autòctons.

Per l'autor l'acceptació d'una immigració qualificada passaria per la millora del sistema per punts fent-lo més selectiu en aquells sectors que sigui necessària més mà d'obra i augmentant les exigències en les diferents variables. A grans trets, el principal benefici amb l'adopció d'una política d'immigració que afavorís l'entrada de treballadors qualificats seria que augmentaria el benestar social dels Estats Units, bàsicament perquè l'impacte fiscal de la immigració tindria conseqüències distributives positives alhora que es produiria una complementaritat de producció entre els immigrants i els autòctons, ja que hi hauria menys desigualtat de renda

Finalment George J. Borjas alerta del perill que pot representar pels Estats Units, el fet que no es produeixi un canvi d'enfocament cap a una política migracional més prudent. Però per ell aquest canvi de política, que tard o d'hora s'haurà de produir, no ha de representar un tancament total de les fronteres perquè "la persecució del somni americà" és innegable i tampoc es tracte de deixar molta gent picant eternament a les portes del cel.

La polèmica de les propostes presentades per l'autor per a l'aplicació d'una política d'immigració diferent als Estats Units, no es distancien tant ni es poden desvincular fora del debat que està tenint lloc dins la Unió Europea per a l'elaboració d'una política europea d'immigració i on sembla que l'aposta per les mesures d'afavoriment de la immigració qualificada van prenent força.

Rocío Lardinois de la Torre

EL ISLAM, UNA OPORTUNIDAD PARA EUROPA

El llibre de Rocío Lardinois de la Torre *El islam, una oportunidad para Europa* intenta aportar una visió positiva, però sobretot diferenciada pel moment en el que estem, de la integració de les comunitats musulmanes. En uns temps on després dels atemptats terroristes de l'11-M i el 7-J, els casos de la revolta a les “banlieu” franceses, el cas de l'assassinat de Theo VanGogh i les caricatures de Mahoma a Dinamarca, dominen les opinions negatives i prejuratives sobre la integració de les comunitats musulmanes a Europa. Aquest llibre repassa la complexitat del pensament, la pràctica i l'associacionisme musulmà a Europa i la resposta dels diferents governs europeus davant aquesta realitat, analitzant els debats produïts al Regne Unit, França, Països Baixos i Bèlgica, països europeus amb antiga tradició d'immigració musulmana.

S'està produint un augment de les teories i el pensament que veuen molt difícil la integració dels musulmans fonamentant-se i posant èmfasi en les qüestions cultural i religioses, alhora que els responsabilitzen de no adaptar-se al motlle de les tradicions i valors europeus. Per Rocío Lardinois aquestes opinions i actituds en vers la integració musulmana a Europa, que estan guanyant terreny, només utilitzen l'islam com a “cortina de fum” per dissimular i no afrontar les dolències que pateix Europa per l'esgotament dels models polítics i socials: declivi de les estructures que abans suscitaven un mínim consens de solidaritat i cohesió, les desigualtats socials i en oportunitats, l'esgotament dels sistemes educatius, el malestar de certs barris populars, la pèrdua de fe en les institucions polítiques i les discriminacions que pateixen els molts ciutadans, que tot hi haver nascut a Europa són tractats com a immigrants.

L'autora veu en l'islam i el repte de les comunitats musulmanes, una triple oportunitat per Europa. Primer, l'arrelament de l'islam entre els europeus és una ocasió i pretext per a repensar els fonaments de les societats europees i els principis que han de regir la convivència. Arribats aquí, caldrà preguntar-

se si el nexa entre els ciutadans és l'herència cultural i la identitat o l'adhesió a uns principis polítics comuns. Alhora, amb els aconteixements terroristes, les administracions públiques es debaten entre solucionar certes carències que frenen la pràctica religiosa (reconeixement festes islàmiques, llocs inhumació) i controlar l'evolució d'una religió sospitosa. Això provoca una pressió sobre la població musulmana, que cada cop es troba amb menys marge per a definir-se, en posar al mateix nivell llibertat religiosa i prevenció d'actes terroristes, estem erigint barreres artificials que a la llarga poden ser molt perilloses. Caldrà preguntar-se si les societats europees i les comunitats musulmanes donen l'ocasió als joves de desenvolupar-se plena i harmònicament com a musulmans i europeus.

Però al mateix temps, segons Rocío Lardinois, Europa suposa una oportunitat per a l'islam. Les comunitats musulmanes afincades a Europa es veuen fraccionades per diferents llaços nacionals, escoles, diverses interpretacions dels textos fundadors de l'islam i diferents comprensions de com s'hauria de viure una identitat islàmica en les societats europees. Alhora les autoritats pretenen augmentar el control sobre la formació dels imams, però el cert és que l'absència de centres de formació teològica d'alt nivell a Europa propicia que ulemes d'alguns països musulmans (sovint amb interpretació més estricta dels textos sagrats) segueixin desenvolupant una funció d'orientació important. Així doncs, tot i que els reptes i proves internes planteja lògics dubtes, Europa suposa la oportunitat per a l'islam de renovar la comprensió dels seus textos fundadors amb un intens debat intern, però aquesta renovació no es veurà apuntalada si els poders públics no donen suport a la creació de centres de capacitació i estudi.

Finalment, s'haurà de veure com evolucionen les tendències presentades, però si bé és cert que el repte als que ha de fer front l'islam a Europa són considerables i necessitaran temps per dur-se a terme, bona part dels avenços o retrocessos que es puguin fer dependran del que les societats europees permetin. Sense tenir en compte l'heterogeneïtat de les diferents corrents i maneres d'entendre i viure l'islam, correm el risc de limitar les possibilitats de que es produeixin els processos de debat necessaris per anar consolidant un islam europeu.

Fundació
Rafael Campalans

RECURSOS ELECTRÒNICS RECOMANATS

www.interculturaldialogue2008.eu

En motiu del nomenament del 2008 com a Any Europeu del Diàleg Intercultural la Unió Europea va obrir aquest portal. Amb aquesta iniciativa es pretenia potenciar el reconeixement i el diàleg entre els seus ciutadans.

www.fundacioacsar.org

La Fundació Acsar es va crear amb l'objectiu de promoure i sensibilitzar a la societat actual del fenomen de la immigració, així com elaborar i difondre un discurs sociopolític que miri cap al futur, a partir de diferents investigacions i estudis.

www.humanrights-observatory.net

L'Observatori pretén convertir-se en un instrument de diàleg entre totes les cultures de l'àrea mediterrània, de les seves sintonies i de les seves arrels comunes. A la web es recullen publicacions, cursos "online" i premsa mediterrània.

www.migrationpolicy.org

Think tank americà dedicat a l'estudi de les migracions internacionals. Es poden trobar tant anàlisis de casos dels Estats Units com d'Europa.